

Цумарев Марат Іванович

Культура локальної демократії: структура й функції

УДК 008:32.019.5
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-1-83-87>

Цумарев Марат Іванович
заступник директора
Центральноукраїнського інституту
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна академія
управління персоналом»
вул. Варшавська, 2, Кропивницький,
Україна

У статті здійснюється аналіз структури й функцій культури локальної демократії як найважливішого показника активного громадянства, ініціативної поведінки і практичної співучасті індивідів у громадських справах.

Ключові слова: політична культура, культура локальної демократії, архетип, структура, функції.

Вступ. На актуальність громадянської самоорганізації на всіх рівнях функціонування суспільства вказує великий спектр трактувань у сучасній політологічній і соціально-філософській літературі понять, які окреслюють цю проблематику. Ідеться про такі поняття, як «політична культура», «локальна політична культура», «громадянська культура», «локальна демократія» тощо. Однак найбільш стійкі політичні зв'язки формуються на рівні територіальної громади (за місцем проживання в межах населеного пункту або його частини), значною мірою обумовлені локальними чинниками – історичними, соціально-культурними, економічними тощо – місцевого політичного середовища, осягнення яких можливе в рамках комплексного дослідження згаданих чинників. Тому саме з'ясування можливостей різних підходів та інтегрування їх на засадах дослідження культури локальної демократії як складника локальної політичної культури може дати найбільш повну характеристику структури й функцій культури локальної демократії.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження актуальних проблем громадянської самоорганізації, політичних явищ і процесів на локальному рівні (а саме рівні територіальної громади або її частини), аналіз можливих підходів до розуміння сутності, структури, функцій такого феномена, як культура локальної демократії.

Завдання статті – проаналізувати сучасний стан досліджень структури й функцій культури локальної демократії – найважливішого показника активного громадянства, ініціативної поведінки і практичної співучасті індивідів у громадських справах на місцевому рівні (рівні громад).

Методи дослідження. Виходячи з розуміння культури локальної демократії як соціокультурного явища, феномена самоорганізації територіальної громади, частини локальної політичної культури, феномена самоорганізації індивіда, у дослідженні застосовуються соціокультурний, системний, культурологічний, інституційний (неоінституційний), синергетичний, структурно-функціональний підходи.

Результати. Культура локальної демократії є частиною локальної політичної культури, яка відображає специфіку знань, цінностей, переконань членів окремих територіальних громад як щодо політики загалом, так і щодо політики місцевого (локального) рівня, особливості участі територіальних громад у політичних процесах на зазначених рівнях. Політична культура, як і культура загалом, – складне й багатоаспектне явище [9]. Численні дослідження політичної культури містять розробки окремих аспектів проблематики, що нас цікавить [1; 3–6; 11; 12; 14–16 та ін.]. Однак цілісної характеристики структури й функцій культури локальної демократії в політологічній літературі нині не існує.

Систематизувавши сучасні дослідження, в межах яких розглядалися окремі аспекти культури локальної демократії відповідно до критерію «змістові елементи феномена», ми отримуємо такі основні підходи до тлумачення культури локальної демократії:

- *культурологічний*, у межах якого культура локальної демократії розглядається як одна з форм загальної культури суспільства, що становить систему матеріальних, духовних, психологічних та інших рис суспільства, які відображають суспільне ставлення до проблем розвитку демократії на місцевому рівні;

- *політико-культурний*, згідно з яким культура локальної демократії розуміється як частина політичної культури суспільства, що включає в себе комплекс політико-культурних, ідейно-теоретичних, поведінкових явищ, що формуються у сфері локальної демократії;

- *локально-політичний*, за яким культура локальної демократії трактується як частина локальної політичної культури, що охоплює систему знань, цінностей, переконань, зразків діяльності територіальної громади або її частини та громадянина як члена територіальної громади відносно механізмів локальної демократії.

Можливості застосування кожного з перелічених підходів мають свої обмеження, обумовлені різними рівнями – макро-, мезо- та мікро- – самоорганізації спільноти, що є носієм політичної культури, й, відповідно, появою нових властивостей, обумовлених внутрішньою взаємодією в системі на тому чи іншому рівні [10]. Найбільш продуктивним для вирішення завдань дослідження вважаємо локально-політичний підхід до розуміння культури локальної демократії, оскільки саме на рівні селищних, сільських і міських рад у статутах відповідних територіальних громад деталізуються унормовані Конституцією й законами України механізми локальної демократії, реалізуються вони виключно в межах цих громад. Такий підхід дає можливість детально дослідити особливості ставлення громадян до механізмів локальної демократії та участі в їх функціонуванні, від розвитку якого залежить становлення громадянського суспільства та якісний рівень демократії країни загалом.

Кожен із підходів визначає специфіку вивчення такого складного феномена, як культура локальної демократії. Однак важливим є те, що в кожному випадку наголошується на сукупності «певних людських відносин, ціннісних орієнтацій і пошуків» [8, с. 52], тобто на *архетипах культури*. Це дає нам змогу виокремити такі *три основні архетипи культури локальної демократії: ціннісні орієнтації, комунікативна взаємодія, інституції*. Ці архетипи в сукупності формують підсистему культури локальної демократії, які цілком доречно назвати, відповідно, *світоглядною, діяльнісною, інституційною*¹. Архетипи культури зберігаються впродовж десятків і сотень років і визначають особливості кожного типу культури (у нашому випадку – такого, як культура локальної демократії). Відносна стійкість цих форм дає змогу говорити про своєрідність (ідентичність) культури, що, однак, не виключає змінності, а передбачає лише стабільність форм існування в тривалому часовому інтервалі. *Архетипи утворюють структуру культури*, визначаючи водночас її загальний вигляд і відмінність від інших культур [8, с. 52].

Зазначене зумовлює необхідність синтезу дослідницьких потенціалів кожного із зазначених підходів, що дасть можливість отримати ефективний комплекс методів для вирішення завдань дослідження.

Виокремивши найсуттєвіші складники культури локальної демократії (її архетипи), можемо окреслити структуру досліджуваного явища, яка включає три складники (структурно-змістовий,

технологічний, організаційний), що відповідають підсистемам культури локальної демократії.

Структурно-змістовий (*світоглядний*) складник містить компоненти політичної свідомості, тобто знання та уявлення, компетентності щодо різних аспектів як політичного життя суспільства загалом, так і життєдіяльності громади, її інтересів, можливостей самоорганізації, забезпечення потреб громади шляхом безпосереднього волевиявлення членів громади, прийняття політичних рішень на рівні громади, ефективного використання інститутів і механізмів локальної демократії.

Цей складник культури локальної демократії містить також комплекс цінностей і переконань, установок, орієнтацій, світоглядних позицій, як широкоаспектних – щодо свободи, справедливості, рівності, безпеки, соціальної відповідальності, єдності й злагоди, так і «локально-демократичних» – щодо можливості громади організовано захищати й ефективно реалізовувати власні інтереси.

Технологічний (*діяльнісний*) складник включає сукупність зразків «локально-демократичної» політичної поведінки (діяльності, спрямованої на користь спільних інтересів), ефективної участі в діяльності органів самоорганізації населення, реалізації механізмів локальної демократії.

Організаційний (*інституційний*) складник представлений умовами, нормами, інституційними чинниками формування локальної демократії.

Під час дослідження культури локальної демократії її функції варто ділити на два основні види: загальні й спеціальні [7, с. 128]. Загальні ототожнюються з функціями культури локальної демократії як певними соціальними функціями політичної культури, до яких ми слідом за низкою вітчизняних дослідників зараховуємо такі:

- виховну функцію, що виявляється у зростанні політичної компетентності членів громади, формуванні їхньої політичної свідомості через безпосередню участь у політичному житті;
- регулювальну функцію, яка виявляється в прямому чи опосередкованому контролі громадян органів влади;
- захисну функцію, що спрямована на збереження демократичних політичних цінностей;
- прогностичну функцію, яка робить можливим передбачення варіантів перебігу політичних подій і поведінки суб'єктів політики;
- комунікативну функцію, що забезпечує ідейно-політичний зв'язок громадянина з політичною системою, передачу досвіду і традицій як у «горизонтальному» (між членами громади), так і у «вертикальному» (між поколіннями) напрямках [2].

До спеціальних функцій культури локальної демократії ми зараховуємо функції, у виконанні яких культура локальної демократії відіграє провідну роль серед інших форм політичної культури. Ці функції формують і забезпечують ініціативу,

¹ Варто підкреслити, що виокремлені нами компоненти – це лише найсуттєвіші складники культури локальної демократії, оскільки, як справедливо вказує О. Шрамко, говорячи про «культуру людського духу», «недоцільним є саме завдання повної констатації складових духовності як феномену багатоаспектного, відкритого і принципово невичерпного» [13, с. 38].

самоорганізацію, суспільну самодіяльність членів спільноти й діляться на такі:

- *локально-ідентифікаційну*, що полягає в самоідентифікації індивіда як частини певної місцевої спільноти з притаманними їй психолого-ментальними особливостями, спільними проблемами та інтересами; тлумаченні потреб особи з огляду на її групову належність і відповідну участь в обстоюванні інтересів цієї спільноти;

- *локально-інтеграційну*, яка сприяє консолідації спільноти, формує відчуття спільності, колективу на рівні територіальної громади або її частини;

- *організаційно-активаційну*, що полягає у формуванні моделей політичної участі й політичної діяльності в механізмах локальної демократії щодо вирішення проблем територіальної громади, сприяє подоланню політичної індиферентності, соціальної безпорадності;

- *локально-представницьку*, що полягає в репрезентуванні локально-демократичних цінностей, норм, орієнтацій і традицій у суспільстві, обміні ними з іншими соціальними системами, забезпеченні формування і наступності локально-демократичного політичного досвіду різних генерацій; сприяє співробітництву всіх членів суспільства, налагодженню продуктивних зв'язків між громадою та державою.

На засадах функціонального підходу (насамперед інтеграційної та організаційно-активаційної функцій культури локальної демократії) й залежно від рівня розвитку структурних елементів (складників) культури локальної демократії, можна оцінити рівень демократичності спільноти та рівень ефективності використання нею механізмів локальної демократії (місцевих референдумів, громадських слухань, зборів громадян за місцем проживання, місцевих електронних петицій, діяльності органів самоорганізації населення тощо):

- наскільки поширена політична участь членів спільноти в усіх її формах; наскільки вона репрезентує різні сегменти спільноти, а також наскільки вона обмежена ментальними, соціально-економічними та іншими чинниками;

- наскільки традиції й культура спільноти підтримують основні демократичні принципи;

- наскільки спільнота довіряє здатності політичної системи розв'язувати проблеми суспільства і своїй спроможності впливати на цей процес.

Для реалізації цієї мети потрібні емпіричні дослідження (вивчення типів політичної культури українського суспільства) за спеціальними тестовими методиками.

Висновки. Отже, культура локальної демократії є особливою, спеціалізованою сферою (частиною) локальної політичної культури, системою знань, цінностей, переконань членів територіальної громади стосовно законодавчо визначених механізмів локальної демократії (місцевих рефе-

рендумів, громадських слухань, загальних зборів (конференцій) громадян за місцем проживання, місцевих електронних петицій, діяльності органів самоорганізації населення), а також формою політичної участі в згаданих механізмах, зразків поведінки, соціальних норм, фундаментальних принципів і суспільних інститутів, що орієнтують суб'єктів на ті чи інші форми активності в політиці, забезпечують передачу накопиченого досвіду, сприяють стійкості локальної демократії в часі.

Структуру культури локальної демократії становлять світоглядна підструктура (сталі форми політичної свідомості), діяльнісна (технологічна) підструктура (сталі форми політичної поведінки, політичної участі), організаційна (інституційна) підструктура (інституції, форми, механізми функціонування локальної демократії; нормативні, організаційні, практичні умови).

Функції культури локальної демократії ми поділяємо на *загальні* (ціннісно-орієнтувальна, формувальна, регулятивна, критеріально-оцінна) і *спеціальні* (інтеграційна, ідентифікаційна, організаційна, соціалізаційна). Культура локальної демократії загалом виконує функцію соціокультурної взаємодії локальної демократії та суспільства в галузях: пізнавальній, ідентифікаційній, орієнтаційній, виховній, регулятивній, комунікативній, інтеграційній.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура: политические установки и демократия в пяти странах / пер. с англ. Е. Генделя. Москва: Мысль, 2014. 500 с.
2. Бабкіна О.В., Горбатенко В.П. Політологія: навчальний посібник. Київ: ВЦ, 2006. 568 с.
3. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика: монографія. Київ: МАУП, 2000. 384 с.
4. Вятр Е. Социология политических отношений. Москва: Прогресс, 1979. 456 с.
5. Головатий М.Ф. Політична психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: МАУП, 2006. 400 с. С. 386–397.
6. Даймонд Л. Консолідація демократії і політична культура. Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко. Київ: Смолоскип, 2005. С. 882–942.
7. Колісніченко Р.М. Глобалістична свідомість людства: політологічний аналіз: монографія. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 422 с. С. 341–368.
8. Кулэ М., Кулис Р. Философия: экспериментальный учебник / пер. с латыш. З. Осиповой. Рига: Zvaigzne ABC, 1998. 716 с.
9. Седых Н.И. Динамика политической культуры (социально-философский взгляд). Власть. 2003. № 7. С. 15–22.
10. Свідзинський А. Самоорганізація і культура. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. 288 с.
11. Соловей А.М., Штерн В.Ю. Політична культура сучасного українського суспільства (теоретико-методологічні виміри та суспільна практика). Науковий

вісник Рівненського державного гуманітарного університету. 2012. Випуск 9.

12. Шварценберг Р. Политическая социология: в 3 ч. Москва: РАУ, 1992. Ч. 1. 180 с.; Ч. 2. 192 с.; Ч. 3. 157 с.

13. Шрамко О. Духовні засади національного виховання. Рідна школа. 2005. № 8 (907). С. 36–39.

14. Elazar, Daniel. (1978) The Generational Rhythm of American Politics. *American Politics Quarterly*. 1978. № 6. С. 55–94. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1532673X7800600103>.

15. Huntington S.P. The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century. Norman (Oklahoma), 1991. 325 p.

16. Rosenbaum W. Political culture (Basic concepts in political science). London: Praeger, 1975. 120 p. URL: <https://www.abebooks.com/book-search/title/political-culture/author/rosenbaum-walter/>.

REFERENCES:

1. Almond G., Verba S. (2014) *Grazhdanskaya kul'tura: politicheskie ustanovki i demokratiya v pyati stranax* [The Civic culture. Political attitudes and democracy in five nations] [In Russian].

2. Babkina O.V., Gorbatenko V.P. (2006) *Politohiya. Navchal'nyj posibnyk* [Political science. Tutorial] [In Ukrainian].

3. Bebyk V.M. (2000) *Bazovi zasady politohiyi: istoriya, teoriya, metodologiya, praktyka*: [Monohr.]. [Basic principles of political science: history, theory, methodology, practice] [In Ukrainian].

4. Vyatr E. (1979) *Sociologiya politicheskikh otnoshenij*. [Sociology of political relations] [In Russian].

5. Golovatyj M. F. (2006) *Politychna psycholohiya: Pidruch. dlya stud. vyshch. navch. zakl.* [Political psychology: Tutorial] [In Ukrainian].

6. Dajmond L. (2005) *Konsolidaciya demokratiyi i politychna kul'tura* [Consolidation of democracy and political culture] [In Ukrainian].

7. Kolisnichenko R.M. (2017) *Globalistychna svidomist' lyudstva: politolohichnyj analiz: monohrfiya* [The global consciousness of mankind: political analysis] [In Ukrainian].

8. Kule M., Kulis R. (1998) *Filosofiya. Eksperimental'nyj uchebnyk* [Philosophy. Experimental textbook] [In Russian].

9. Sedyh N.Y. (2003) *Dinamyka politicheskoy kul'tury (social'no-filosofskij vzglyad)* [Dynamics of political culture (socio-philosophical view)] [In Russian].

10. Svidzyns'kyj A. (1999) *Samoorganizaciya i kul'tura* [Self-organization and culture] [In Ukrainian].

11. Solovej A.M., Shtern V.Yu. (2012) *Politychna kul'tura suchasnoho ukrajyns'koho suspil'stva (teoretyko-metodolohichni vymiry ta suspil'na praktyka)* [Political culture of modern Ukrainian society (theoretical and methodological dimensions and social practice)] [In Ukrainian].

12. Shvarcenberg R. (1992) *Politicheskaya sociologiya* [Political Sociology] [In Russian].

13. Shramko O. (2005) *Duhovni zasady nacional'noho vyhovannya* [The spiritual principles of national education] [In Ukrainian].

14. Elazar, Daniel. (1978) The Generational Rhythm of American Politics / Daniel Elazar. – *American Politics Quarterly* 6 (January 1978): 55–94. URL: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1532673X7800600103>.

15. Huntington, S.P. (1991) *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman (Oklahoma).

16. Rosenbaum W. (1975) *Political culture (Basic concepts in political science)*. URL: <https://www.abebooks.com/book-search/title/political-culture/author/rosenbaum-walter/>.

Culture of Local Democracy: Structure and Functions

Tsumariyev Marat Ivanovych

Deputy Director, Central-Ukrainian
Institute under Private Jointed-Stock
Company «Private Higher Educational
Institution
«Interregional Academy of Personnel
Management»
Varshavska str., 2, Kropyvnytskyi, Ukraine

The purpose of the article is to analyze possible approaches to understanding the essence, structure, functions of such a phenomenon as a culture of local democracy.

The culture of local democracy is a co-operative, specialist culture (part of) local political culture, the system of knowledge, value and convictions of members of the territorial community in relation to legally determined mechanisms of local democracy (local referenda, public hearings, citizens' meetings at their places of residence, activities of bodies of self-organization of the population), and also the forms of political participation in the mentioned mechanisms, the meanings of the subordinate, the general norms, the fundamental aspects and the useful institutions, which orientate the subjects of this or other activities of politics, provide some skills, contribute to stability local democracy in time.

The essence of the culture of local democracy as a phenomenon and socio-political phenomenon is manifested in the disclosure of the relationship between a particular group of social relations, the comprehension and implementation of which involves the emergence and development of the culture of local democracy and the subjects (carriers) of this culture. The structure of the culture of local democracy is as follows: the outlook substructure (the forms of political consciousness), the activity (technological) substructure (the forms of political behavior, political participation), the organizational (institutional) substructure (institutions/forms/mechanisms of the functioning of local democracy, normative, organizational, practical conditions). The functions of local democracy are divided into general (principle-orienting, forming, regulatory, criterionl – estimated,) and special (integration, identification, organizational, socialization). The culture of local democracy as a whole fulfills the function of co-inclusive participation of local democracy and civic culture in the fields of cognitive, identification, orientation, educational, regulatory, communicative, and integration.

The study of the culture of local democracy is the basis for an analysis of the factors of the transformation of regimes in the post-socialist space in general, and the formation and development of the civic culture of local democracy in Ukraine, which is of great importance in the era of decentralization and euro integration processes initiated by the authorities.

Further research needs:

- *the formation of the civic culture of local democracy is a complex process of internalization (transfer of the corresponding actions belonging to external activity, into the mental, internal plan, certain scheme, image, model, algorithm, etc.) and exteriorization (transferring to the political environment the acquired features of the individual);*
- *the transition of external actions into the internal in the form of the embodiment of plans, the implementation of plans and programs, the construction of new objects, cultural assets) of social values, political knowledge and experience, social activity of citizens and their 'Associations;*
- *normative, organizational, practical prerequisites for the formation of a culture of local democracy, which ensure the involvement of citizens in the political process, interaction with political reality.*

Key words: *political culture, culture of local democracy, archetype, structure, functions.*